

Fólkaatkvøðan 14. september 1946

Kelda: Annfinnur í Skála, Stjórnarskipanarmálið 1946 - Keldur til Føroya søgu

Stríðsárin vóru búskaparlig gróðrartíð:

Men ein beisk politisk stríðsstíð

EIRIKUR LINDENSKOV

Í dag eru liðin hálvtíðundr-
að ár síðan Føroya fólk
greiddi atkvøðu um, hvørt
vit skuldu loysa frá Dan-
mark, ella taka við eini aðr-
ari skipan, enn amtsskipan-
ini, sum var galdandi fram
til krigsbyrjan í apríl 1940.

Hetta hendi 14. septemb-
er 1946. Forsøg til fólka-
atkvøðuna - og tjóðskapar-
stríðið tá, var tann fyrribils-
stýrisskipan, sum var gald-
andi undir krígunum.

Vilji var ikki til at venda
aftur til somu amtsstøðu,
sum fyrri kríggj, og tí mátti
onnur skipan finnast.

Tað vóru fyra politiskir
flokkar í Føroyum. Teir elst-
u vóru Sambands- og Sjálv-
stýrisflokkurin, sum báðir
fyrstu ferð komu á ting í
1906.

Javnaðarflokkurin kom á
ting í 1928 og Vinnuflokk-
urin (broytti navn í 1940:
Fólkaflokkurin) kom á ting
í 1936.

30. januar 1940 var val,
og tá var úrslitið hetta:

Sambandsflokkurin 6
mans, 33,2%, Fólkaflokk-
urin 6 mans, 25,5%, Javn-
aðarflokkurin 6 mans,
24,6% og Sjálvstýrisflokk-
urin 4 mans 16,7%.

Gjerdur neyðsemlu við amtmannin

Tá Danmark var hersett
9. apríl 1940, kravdi Fólka-
flokkurin beinanvegin, at
løgtingið tók við teimum
heimildum, sum danska rík-
ið higartil hevði havt í hond-
um. Teir góvu sum grund,
at Danmark ikki longur var
ført fyrri at varðveita yvir-
valdsrætt sín í Føroyum.
Meirilutin í tinginum, Sam-
bandsflokkurin, Javnaðar-
flokkurin og Sjálvstýris-
flokkurin, helt ikki uppskot
Fólkafloksins vera nóg gott.
Í staðin gjørdur teir neyð-
semlu við amtmannin. C. A.
Hilbert, og burtur úr henn
kom »Bráðfeingisstýris-
skipan fyrri Føroyar« frá 9.
mai 1940. Ein tingmaður
sjálvstýrisfloksins gjørdist
so firtin um ta orðing, ið
bráðfeingisstýrisskipanin
fekk, at hann rýmdi úr ting-
bólkinum hjá sjálvstýris-
flokkinum og fór í tingból-
k Fólkafloksins.

Blandaðu seg bara einaferð

Bretska hersetingin var

Tá Danmark 9. apríl 1940 varð hersett av týskarum, var sambandið til Føroya kvett. Bretar hersettu Føroyar fáar dagar seinni, men lovaðu at lata dønum Føroyar aftur eftir kríggj. Politiskt var hetta ein baldrut tíð, og Fólkaflokkurin fekk rættuliga vind í seglini - hann fanst harðliga at Sambands- og Javnaðarflokkinum fyrri samstarvspolitikkinvið danir

Hilbert amtmáður heilsar upp á bretska hermenninar á Vaglinum undir eini hernaðarsýning undir krígunum

ikki so væl umókt av øllum,
men bretar gjørdur beinan-
vegin greitt, at teir ikki vóru
við í krígunum fyrri at leggja
land undir seg, og at teir
fóru at handa Danmark Fø-
royar aftur, tá kríggj var av.
Hóast bráðfeingisstýris-
skipan undir krígunum, so
broyttist støðan mótevnis
Danmark ikki, tí Føroyar
vóru framvegis danskt amt.
Amtmaðurin var hægsti
umboðsmaður donsku
stjórnarinnar, og mátti taka
avgerðirnar sjálvur, tí hann
hevði einki samband við
sínar yvirmenn í Danmark.

Bretar lögdu seg bara í
einum føri upp í ríkisrætt-
arligur støðu Føroya, og tað
var í flaggspurninginum.
Teir kundu ikki góðtaka, at
føroysk skip flaggaðu við
donskum flaggi, tí tey so
kundu verða mistikin at vera
donsk skip úr landi hersett
av týskarunum.

Løgtingið lóggávurætt

Ymsar skipanir vóru sett-
ar í verk, hóast ríkisrætt-

arlaga støðan ikki var broytt.
Hesar høvdu við sær, at
støðan ikki rættuliga var
tann sama, sum hon hevði

urkent javnbjóðis donskum
sum rættar- og lógarmál og
kirkju- og skulamál.

Amtmaður og Sambands-

Tveir politiskir mótsetningar: Petur Mohr Dam, for-
maður Javnaðarfloksins, og Thorstein Petersen, for-
maður Fólkafloksins

verið fyrri 9. apríl 1940.
Løgtingið fekk t. d. lóggáv-
uvald. Tryggingarsamband-
ið Føroyar varð stovnað.
Tað fekk einkarrætt at tekna
nýggj tryggingarskjøl. Fø-
royskir pengaseðlar vóru
nýttir, og føroyskt var við-

flokkurin lótu sær hetta
lynda, men við ringum
tannabiti.

Fólkaflokkurin nærur meiriluta

Fólkaflokkurin fekk rætt-
iliga vind í seglini kríðsárin

fyrri at fáa lut í teimum eyk-
avaldu. Sjálvstýrisflokkurin
fekk við hetta valið 1001
atkvøðu, men ongan um-
dømisvaldan tingmann. Tí-
skil varð flokkurin nú als
ikki umboðaður á tingi.

Løgtingsvalið fekk ongar
avleiðingar fyrri stýrisskip-
anina, tí Sambandsflokkur-
in og Javnaðarflokkurin
høvdu framvegis meiriluta
á tingi.

Bráðfeingisstýrisskipanin
varð galdandi til heima-
stýrisskipanin kom í gildi 1.
apríl 1948.

Búskaparlig gróðrartíð

Hjá føroyingum vórðu
kríðsárin búskaparlig
gróðrartíð, ið var ólík øl-
lum, teir fyrr høvdu uppliv-
að. Í roynd og veru fingi
føroyingar einkarrætt at
selja fisk á bretska mark-
aðinum, tá bretska fiski-
menn verða undantiknir.

Prísurin varð eisini stak
góður, men hetta ríkidømið
var dyrgildið, tí 39 skip
vórðu sannaðhvørt søkt ella
minuspøngd, og eini 150
føroyskir fiskimenn lótu liv
av kríðsárum.

Virðið á føroyska fiska-
útflutninginum í tíðarskeið-
num frá 1930 fram til 1938
var í miðal 8 milliónir krón-
ur um árið.

Í tíðarskeiðnum frá 1940
fram til 1945 vaks útflut-
ningsvirðið til umleið 35
milliónir krónur um árið.
Í 1945 áttu føroyingar góðar
50 milliónir krónur til góðar
í sterlingpundum.

Sjálvt um tøluni ikki bein-
leiðis kunnu samanberast,
so kunnu vit nevna, at lög-
tingsfíggarlógin fyrri 1945
var ikki meira enn 3,6 milli-
ónir krónur.

Í 1940 varð føroyska
krónan niðurskrivað, so-
leiðis, at tað fóru 22,40
krónur til 1 pund sterling.

Í 1941 vórðu Føroyar bú-
skaparliga bundnar at ster-
lingblokkinum.

Politiskt vórðu kríðsárin
ein beisk og hørd stríðstíð.
Fólkaflokkurin fanst harð-
liga at Hilbert amtmanni og
setti niður á tað, ið teir róptu
samstarvspolitikkin hjá
Sambandsflokkinum og
Javnaðarflokkinum.

- serliga var tað loysingar-
politikkurin, ið fekk und-
irteku. Við fólkatingsvalið
í 1943 - krossmessuválið,
fekk Thorstein Petersen
(fólkafl) heilar 3452 at-
kvøður, Jóhan Poulsen
(sambfl), 2308 og P. M.
Dam (jvnfl) 1385 atkvøður.
Hetta valið gav eisini eina
áðending um, hvussu lög-
tingsvalið sama árið fór at
vera.

Úrslitið av lögtingsvali-
num 24. august 1943 gav
Fólkaflokkinum 100%
fleiri tingmenn. Teir fingi
12 mans, 4010 atkvøður,
41,5%. Fyri valið hevði
Fólkaflokkurin 6 mans.

Sambandsflokkurin varð-
veitt sínar 8 mans, men
misti eini 5% - hann fekk
28,2%. Javnaðarflokkurin
misti ein mann og fekk 20%
av atkvøðunum.

Sjálvsstýri í søguna

Eftir valið í 1936 vóru
vallógirnar broyttar so-
leiðis, at flokkur skuldi hava
ein umdømisvaldan mann